

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 17 – 1/2010.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/1_10/art_merilainen_1_10.pdf]

”SANOPA MINULLE, ONKO MEIJÄN HYVÄ OLLA TÄÄLLÄ?”

PAIKKAKOKEMUKSET KOLMEN TALVIVAARALAISEN ELÄMÄSSÄ

Anneli Meriläinen-Hyvärinen

Artikkelini otsikko on isäni, 89-vuotiaan kainuulaisen miehen kysymyksen muotoon asetettu toteamus, joka hänellä viime vuosina oli usein tapana esittää nyt 11-vuotiaalle pojallemme entisellä loma-asunnollamme Sotkamon Kolmisopella. Tällä toteamuksella hän tahtoi ilmaista omia tuntemuksiaan, asennettaan ja suhtautumistaan tuohon paikkaan, johon hän oli kuulunut lapsuudestaan lähtien, aluksi lähinaapurina, myöhemmin vävynä ja loma-asukkaana, joka vietti ison osan ajastaan kyseisessä paikassa. Kysymyksessä on edesmenneen äitini kotitila, Niskala – myöhempi Ilkko –, johon minullakin on ollut koko elämäni mittainen, hyvin tiivis suhde. Se oli lapsuuteni mummola ja 1990-luvun toiselta puoliskolta lähtien perheeni loma-asunto. Sen vieressä, samassa pihapiirissä, sijaitsi vanhempieni 1970-luvun puolivälissä rakentama kesämökki.

Nykyisin tuo paikka on kaivospiirialuetta ja kuuluu Talvivaara Oy:lle, joka tulee olemaan yksi Euroopan suurimmista nikkeli-kaivoksista. Sen kaivospiirien kokonaispinta-ala on noin 61 neliökilometriä. Alueella on nikkeliä, sinkkiä, kuparia, kobolttia ja uraania. Talvivaaran esiintymät sisältävät kaksi monimetallista malmiota, Kuusilammen ja Kolmisopen alueet. Louhintamenetelmänä on avolouhos, jonka louhintamääräksi on arvioitu 50 miljoonaa tonnia nikkeliä vuodessa. (www.talvivaara.com.) Molemmilla alueilla on ollut sekä pysyvää että loma-asutusta, joka on joutunut väistymään kaivosprosessin käynnistyttyä. Yksityisessä omistuksessa olleet maa-alueet ja asuinkiinteistöt on myyty pääsääntöisesti vapaaehtoisella kaupalla Talvivaara Oy:lle.

Tässä artikkelissa selvitän paikan, tilan ja kokemuksen käsitteitä sekä tarkastelen kolmea Talvivaaran kaivospiirialueeseen liittyntä paikkasuhdetta. Ne painottuvat

Kuva 1. Näkymä Talvivaaran Kuusilammen kaivosalueelta kesäkuussa 2009. Kuva Erkki Hyvärinen. Kuvia Talvivaaran kaivoksesta on nähtävissä osoitteessa http://www.talvivaara.com/media-en/picture-gallery/Picture_bank

lyhyisiin, esimerkin omaisiin katkelmiin itseni, isäni sekä tutkimukseen osallistuvan informantin, Liisan, elämästä tuolla alueella. Tarkastelussa tulevat esille elämän paikkoihin eri aikoina liittyneet kokemukset, jotkut niihin sisältyneet, muistiin jääneet aistihavainnot sekä erityyppiset paikkaan kohdistuneet tuntemukset. Isäni kohdalla ne ajoittuvat 1920-luvulta näihin päiviin, omalla kohdallani 1960-luvulta näihin päiviin ja Liisan kohdalla 1960-luvulta vuoteen 2006. Tässä yhteydessä on syytä korostaa, että artikkelin kautta välittyy kolmen ihmisen ”ääni”, eikä se ole yleistettävissä kaikkien Talvivaaran alueella asuneiden yhteiseksi ”huudoksi”.

Paikan kokemuksellisuuden ymmärtäminen edellyttää sen moniaistisuuden tarkastelua sekä koko ihmisruumiin näkemistä kokemuksen välittäjänä. Aistihavaintojen lisäksi paikkakokemuksiin vaikuttavat historiallinen ja sosiaalinen ulottuvuus, ajallinen syvyys, paikan mielikuvat, tunnelma sekä paikan henki eli *genius loci*. (Forss 2007, 78.) Kokonaisuudessaan paikan hahmottaminen on abstraktio, joka ei riipu ainoastaan yksilöstä, vaan on sidoksissa eri tavoin siihen yhteisöön ja kulttuuriin, johon paikkaa hahmottava yksilö kuuluu. Sen mukaisesti käsityksemme paikasta muodostuu yksilöllisten havaintojen ja kulttuuristen havaintotapojen vuorovaikutuksesta, aistihavaintojen ja kielen avulla kulttuurisessa kontekstissa. (Haas 2002, 211.)¹

Artikkelini liittyy Oulun yliopistossa parhaillaan käynnistyvään kulttuuriantropologian post doc -tutkimukseeni: *Sotkamon Talvivaara: Maa- ja metsätalousalueesta kaivospiirialueeksi 1930-luvulta näihin päiviin*.² Artikkelin aineisto koostuu henkilökohtaisesta autoetnografiasta³, isäni ja Liisan haastatteluista⁴ sekä tutkimuskirjallisuudesta.

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: ”Sanopa minulle, onko mejjän hyvä olla täällä?”

desta. Tutkimukseni kenttätyöosuus on käynnistynyt isäni ja Liisan haastatteluilla, jotka tulevat tutkimusprosessin edetessä jatkumaan. Heidän asemansa tutkimukseni informantteina perustuu lähtökohtaisesti kokemuksiin Talvivaaran alueesta, siihen liittyneestä paikkasuhteesta ja kaivosprosessista. Isäni kohdalla olen tyttärenä seurannut läheltä vanhuksen kokemusta, reaktioita ja tunteita. Liisan kanssa olemme kumpikin tahoillamme käyneet kyseisen prosessin läpi ja jakaneet niihin liittyviä kokemuksia. Olen tuntenut hänet 2000-luvun alusta lähtien ja seurannut hänen paikkasuhdettaan jo ennen kaivoksen tuloa Talvivaaraan. Meitä on yhdistänyt Talvivaaran alueella sijainneet koti- ja lomapaikkamme. Hänen paikkasuhteensa on ollut sikäli erityinen, että metsällä on ollut siinä merkittävä asema. Käytännössä tämä on tarkoittanut sitä, että vuoteen 2006 saakka hän hoiti viimeiset 12 vuotta systemaattisesti omistamansa kotitilan metsiä, kokonaisuudessaan yli 100 hehtaarin alaa, joka sijaitsee kokonaisuudessaan Kuusilammen alueella. Tutkimukseeni hän liittyy sen yhtenä aloitteen tekijänä ja avaininformanttina. Hän on osallistunut siihen sen alkuvaiheista lähtien haastateltavana sekä tiedonantajana ja -välittäjänä.

MIKSI TUTKIJA TUTKII?

Kaivos tuli elämäni toukokuun 21. päivänä 2004 illansuussa, noin kello 18:n paikkeilla. Mennessäni perheeni kanssa vierailulle Liisan luo hän tiedusteli, olimmeko kuulleet kaivosuutisia. Saimme tietää, että lähipiirissä asuneiden koululaisten mukana oli lähetetty koteihin tiedote kyläkoululla seuraavalla viikolla järjestettävästä kokouksesta. Sen tarkoituksena oli informoida asukkaita ja maanomistajia käynnissä olleista tutkimuksista sekä niihin liittyvistä suunnitelmista ja toimenpiteistä. Tästä illasta alkoi epävarmuus ja sen myötä siihen liittyvä vuorovaikutus toisaalta toisten asianosaisten kanssa, toisaalta ulkopuolisten, asiasta enemmän tai vähemmän kiinnostuneiden kanssa. Alusta alkaen kaivoshanke herätti suuria tunteita. Maanomistajat olivat peloissaan ja yrittivät vakuutella toisilleen hankkeen mahdottomuutta. Ulkopuolisten henkilöiden ja tahojen suhtautuminen vaihteli suuresti. Yleinen ja virallinen asenne Talvivaaran kaivosta kohtaan oli alusta asti erittäin myönteinen niin paikallisesti kuin kansallisesti ja kansainvälisestikin. Tämä johtuu paljolti malmivarojen poikkeuksellisen suuresta määrästä sekä siitä taloudellisesta hyödystä, josta pääsevät osallisiksi malmin hyödyntäjät – esimerkiksi terästeollisuus – osakkeenomistajat sekä kaivoksen työntekijät, jotka ansaitsevat toimeentulonsa kaivoksesta.

Henkilökohtaisesti seurasin tilannetta sekä asianosaisena että antropologina. Käytännössä se tarkoitti sitä, että samalla kun elin epävarmuudessa, niin alusta alkaen tiedostin tässä prosessissa tulevan tutkimuskohteen mahdollisuuden. Tässä yhteydessä korostui tiedeyhteisön merkitys ja vaikutus. Minulla oli onni jakaa sekä kokemukseni että tutkimuksen mahdollisuuksiin liittyvät näkemykset kollegoideni kanssa. Kaivosprosessin edetessä tutkimusprosessi käynnistyi sillä tavalla huomaamatta, että nyt jälkikäteen muistellessa en osaa tarkalleen sanoa, milloin tein päätöksen tästä tutkimuksesta. Ilmeisesti en tehnyt sitä nimenomaisesti missään tietyssä vaiheessa, vaan ajatuksissani ja kollegoiden kanssa käymieni keskustelujen myötä tutkimuksen mahdollisuudet alkoivat vahvistua, koska kaiken aikaa sain vastakaikua ajatuksilleni.

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: ”Sanopa minulle, onko mejjän hyvä olla täällä?”

Tältä osin keskeisessä asemassa olivat Oulun yliopiston kulttuuriantropologit – lähinnä professori (emeritus) Jukka Pennanen ja professori (ma) Taina Kinnunen sekä tutkija Terhi Vuojala-Magga –, joiden lisäksi olen tutkimusaiheen alkuajatuksesta lähtien ollut kaiken aikaa tiiviisti yhteydessä etnologian professori Hanna Snellmaniin Jyväskylän yliopistosta. Oulun yliopiston maantieteen professori Pauli Tapani Karjalainen on niin ikään tukenut tutkimustani alusta alkaen. Tällä tiedeyhteisön sisäisellä keskustelulla on kokonaisuudessaan ollut ratkaiseva vaikutus tutkimusprosessin käynnistämiseen ja edistymiseen.

Yleisesti tutkimuksen tarkoitus on ymmärtämisen lisääminen, ja sen tavoitteena on pikemminkin etsiä subjektiivisia totuuksia kuin totuutta yleensä, sillä totuuksia on useita näkökulmien ja lausujien mukaisesti. Tutkimuksen haastatteluaineisto perustuu muistitietoon, joka sisältää toisaalta yksilöllisiä, toisaalta yhteisesti jaettuja ja koettuja kulttuurisia aineksia. Kaiken kaikkiaan kysymys on varsin monivaiheisesta prosessista, jonka aikana menneisyyteen kuuluvat tapahtumat ikään kuin rakentuvat uudelleen, kun tutkijan tulkinnan perustaksi tulevat informanttien omakohtaiset näkemykset kokemuksistaan. (Anttonen 1999, 23; Ruotsala 2002, 27–28; Snellman 2003, 56–58; Korkiakangas 2005, 131, 145, Meriläinen-Hyvärinen 2008, 24.) Keskeistä on se, mitä ja miten yksilö puhuu esimerkiksi emootioistaan. Olennaista on myös tutkijan ja tutkimuksen refleksiivisyys.⁵

Keskeisessä asemassa on tällöin kysymys: miksi tutkija tutkii? Toisin sanoen mitkä tekijät ovat olleet vaikuttamassa siihen, että olen valinnut tutkimuskohteekseni oma-kohtaisen paikkasuhteen ja siihen liittyvät kokemukset, joilla on ollut – ja on edelleen – elämäkerrallisesti sekä emotionaalisesti suuri merkitys elämässäni? Tuo merkitys on ollut olemassa lapsuudesta lähtien eri ikäkausina ”tässä ja nyt”, minuuden rakentajana ja ylläpitäjänä, mutta myös pysyvyyttä ja jatkuvuutta merkitsevänä kiinteänä osana omaa ja läheisten menneisyyttä ja tulevaisuutta.

Tässä yhteydessä voin todeta, että tämä aihe ikään kuin ”lankesi” kohdalleni; se tuli sopivaan aikaan ja sille oli olemassa tilaus omassa tutkimushistoriassani. Oma-kohtaisen kokemuksen kautta olen elänyt tutkimustani todeksi vaihe vaiheelta ja siinä mielessä olen ollut alusta alkaen paitsi tutkimukseni subjekti, niin myös sen objekti. Alusta asti tavoitteenani ja tarkoituksenani on ollut, että tuo objekti vahvistaisi subjektiutta siten, että sitä kautta voisin ymmärtää haastateltavia ja heidän kokemuksiaan. Tämä on yksi tapa ja lähtökohta lähestyä ihmisiä: meidän kaikkien kokemus, viitekehysel-tään yhteinen, mutta jokaisen erikseen ja omalla tavallaan kokema. (Vrt. Fingerroos & Haanpää 2006, 39.)⁶

Yhtenä keskeisenä vaikuttimena on ollut tutkimuksen aihe, joka liittyy menetetyin paikan problematiikkaan. Juuri tuo menetys on yksilöllisyydestään huolimatta myös yhteisöllinen tekijä, ja se tavallaan velvoittaa minut osallistumaan tähän tutkimukseen sekä tekijänä että kokijana. Minulla on selkeästi tarve saattaa tietoisuuteen oma kokemukseni osana muiden yhteisön jäsenten kokemusta. Toisena vaikuttimena on tarve tulla kuulluksi. Kaivosprosessiin sisältyy joukko erityyppisiä kuulemisia, joiden kautta maanomistajat ja muu paikallinen väki ovat voineet ilmaista näkemyksensä eri yhteyksissä virallista tietä.⁷ Keskeisessä asemassa ovat olleet ympäristövaikutusten sekä sosiaalisten vaikutusten arviointit, joista erityisesti jälkimmäinen herätti kiinnos-

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: "Sanopa minulle, onko mejjän hyvä olla täällä?"

tusta mahdollisuutena saattaa yleiseen tietoisuuteen maanomistajien tunnot. Sen laati vuonna 2005 sosiologian opiskelija Arja Kokkonen Lapin yliopistosta. Haastateltavina oli sekä maanomistajia että kaivospiirin ulkopuolella asuneita paikallisia henkilöitä. Osallistuin kyseiseen tutkimukseen informanttina. (Kokkonen 2005.)⁸ Vuonna 2009 valmistui loppuraportti tutkimushankkeesta *KaSuKat. Kasvun ja supistumisen ohjauskeinot ja elinympäristön laatu*. Siinä käsitellään muun muassa maankäytön suunnittelun menettelytapoja kaivospaikkakunnilla, joista Sotkamo ja Talvivaara ovat yhtenä kohteena. (KaSuKat 2009.)

Kaivokseen on suhtauduttu Kainuussa ja koko Suomessa erittäin positiivisesti eikä julkisuudessa ole kovin näkyvästi tiedotettu siitä, miten kaivospiirialueen maanomistajat ovat tuon tilanteen kokeneet. Joitakin artikkeleita on kuitenkin julkaistu myös tästä näkökulmasta. Esimerkiksi kaivosprosessin alkuvaiheessa, 26.8.2004, Kainuun Sanomissa oli pääkirjoitus: *Kaivosbankkeiden vaikutukset selvitettävä avoimesti ja kunnolla* (Kainuun Sanomat 26.8.2004). Sanomalehti Kalevassa julkaistiin 3.9.2006 artikkeli, *Vastarannan vaarasta tuli kaivos. Kaivostyöpaikoista maksetaan kova hinta, jos luonto tuboutuu* (Harju 2006). Kaksi viikkoa myöhemmin, 20.9.2006, oli Kainuun Sanomissa artikkeli, *Talvivaara suututti maanomistajat. Tonttien omistajille ei vielä kukaan kerrota hintaa, vaikka kaivos jyrää maiden yli ehkä jo ensi vuoden alussa* (Honkanen 2006). Niiden maanomistajien lisäksi, jotka ovat joutuneet lähtemään tuolta alueelta, asia koskettaa myös niitä maanomistajia, joiden maat ovat kaivospiirin ulkopuolella, mutta kuitenkin sen välittömässä läheisyydessä. Heidän kohdallaan huoli luonnosta on jatkuva, ja tätä asiaa on myös käsitelty mediassa. Esimerkiksi Kainuun Sanomissa julkaistiin 19.7.2006 artikkeli: *Ranta-asukkaat huolissaan kaivoksen päästöistä. Jormasjärvellä kerätään nimiä yhteiseen muistutukseen Talvivaaran kaivoksen ympäristö- ja vesitalousluvasta* (Moilanen 2006). 21.7.2006 Sotkamo-lehti uutisoi, että *Talvivaara-luvasta on tullut paljon postia ympäristöluovavirastoon* (Kinnunen 2006). Yleisön osastokirjoituksia on julkaistu puolesta ja vastaan koko prosessin ajan. Esimerkiksi 19.7.2006 vantaalainen, Talvivaaran lähialueelta kotoisin oleva ja siellä kesiään viettävä Eino Kaikkonen, kirjoitti Kainuun Sanomissa, että *Nikkelikaivoksen huumasta koituu kova kohmelo* (Kaikkonen 2006).

PAIKKA

Ymmärryksemme paikasta, sen historiasta ja paikkasuhteesta on henkilökohtainen, kokemusperäinen ja kontekstuaalinen. Paikkasuhteen kontekstuaalisuus tarkoittaa konkreettisten tilanteiden ja tapahtumien huomioon ottamista tutkimuksessa. Näin on siksi, että maailma nähdään, tulkitaan ja ymmärretään aina jostakin paikasta. (Tunturi & Syrjämaa 2002, 9; Kainulainen 2005, 88, 92, 106; Karjalainen 2006b, 83.) Paikka ei ole kuitenkaan ainoastaan konkreettisesti havaittava ilmiö, vaan myös mielikuvien ja erilaisten representaatioiden tuote. Se ei ole välttämättä myöskään näiden summa, vaan eräänlainen paikan kolmas ulottuvuus – *third space* –, joka sisältää nämä molemmat ulottuvuudet ja paikan ymmärtämisen tavat tilanne- ja tapauskohtaisesti eri henkilöiden kohdalla aina hieman eri tavoin ja erilaisessa suhteessa toisiinsa nähden. (Soja 2004, 1–3, 10–12, 60–70.)

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: ”Sanopa minulle, onko meidän hyvä olla täällä?”

Paikka sijaitsee ajan, tilan, kokemuksen ja merkityksen solmukohdissa, siellä, missä minuutemme ja käsityksemme todellisuudesta kehittyvät. Useimmille meistä merkityksellisin paikka on oma koti, johon liittyy vahva tunneside, joka on henkilökohtaisten merkitysten keskittymä ja jonka tunnemme omaksemme. (Tuan 2002, 144–145; Karjalainen 2004, 59–60; Cresswell 2004, 8–10, 24; Laurén 2008, 35.) Ajatuksiin kodista liitetään usein myös harmonian ihanne sekä käsityksiä pysyvyydestä, alkuperästä, mielihyvää, tyytyväisyydestä, perheestä, yhteisöstä ja juurista (Laitinen 2002, 196).

Talvivaaran kohdalla kysymys on useiden sukupolvien ketjusta, jonka yhteys kotiseutuun on katkeamassa kaivos Hankkeen myötä. Asumisen, työn ja toimeentulon lisäksi se on sitonut ihmiset kotiseutuunsa, jonka muuttaminen avolouhokseksi on useimmille raskas kokemus. Paikasta, johon ihmisillä on elinikäiset ja usein sukupolvien mittaiset kiinnepaikat, on vaikea luopua silloin, kun se on pakon edessä tehtävä ratkaisu. Visuaalisen ja eletyn maiseman lisäksi kysymys on usein myös sielun maisemasta, jolle on vaikea lähteä hakemaan korvaavaa kiinnepaikkaa. Yrjö Sepänmaan sanoin ”sydämen maisema on se paikka ja maisema, johon olemme kiintyneet ja kasvaneet. Se on itse kunkin yksityisen maailman kiintopiste, paikka, jonka menettäminen järkyttää ja jättää jälkeensä kaipuun.” (Sepänmaa 2006, 31.)

Se oli suojapaikka elämässä. Oli tapahtunut mitä tahansa, niin tunsin, että kun sinne aina lähti, niin sai tavallaan sukeltaa turvaan, sinne, voi sanoa, että suvun ja menneisyyden ja metsän syliin. Se oli jotakin, joka oli aina olemassa, ja se on edelleen. (Liisan haastattelu 2.)

Tässä yhteydessä on syytä korostaa pysyvyyden tarvetta: kokemusta paikasta, jossa aika näyttää pysähtyvän ja johon voimme palata. Kun tuo paikka hävitetään maan tasalle – ja vielä sen allekin –, se voi aiheuttaa niinkin kipeän tuntemuksen kuin pala omaa itseä pyyhkäistäisiin pois. (Tuan 2006, 18–19.) Muistiin jääneet visiot, vaikutelmat ja atmosfäärit korostuvat muutoksen ja luopumisen yhteydessä. Menneisyys ja eletty elämä palaavat mieleen ja tuovat esille ihmisten sidoksisuutta kotiseutuunsa, siihen paikkaan, johon he aiemmin ovat itsestään selvästi katsoneet kuuluvansa. Tämä tarkastelu liittyy *topobiografian* käsitteeseen, jolla tarkoitetaan ympäristön kokemuksesta luonnetta, erityisesti niitä elämäkerrallisia merkityksiä, joita paikoilla on inhimillisen olemisen kokonaisuudessa. Tällöin korostuu muistitiedon merkitys, sillä tutkimuksessa se toimii paitsi ajan myös paikan välineenä. (Karjalainen 2006a, 83–84.) Tässä yhteydessä on syytä korostaa, että vaikka vastaavanlaiset menetykset koskevat, ovat koskeneet ja tulevat koskemaan suurta joukkoa ihmisiä, niin joka kerta ja jokaiselle sen kokeneelle kysymys on ainutkertaisesta tapahtumasta, joka ravistelee itse kutakin monin tavoin, jonka jokainen kokee omalla tavallaan ja jossa ihmiset joutuvat kehittämään omat selviytymisen strategiansa.

Paikka ei ole koskaan historiaton, ja jokaiseen paikkaan voi liittyä samanlaisissakin olosuhteissa erityyppisiä paikkasuhteita. Talvivaaran ympäristöä, maisemaa ja maankäyttöä selvitetessä painottuu kaivospiirin käsite. Tässä yhteydessä sillä tarkoitetaan sitä maantieteellistä ja kulttuurista aluetta, johon kaivoksen vaikutukset ulottuvat ja ovat ulottuneet. Keskiössä ovat varsinaisen kaivospiirin alueella asuneet tai tuohon

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: "Sanopa minulle, onko mejän hyvä olla täällä?"

alueeseen toiminnan tai maanomistuksen kautta suorassa yhteydessä olleet henkilöt. Seuraavaksi tulevat kaivospiirin rajojen välittömässä läheisyydessä olevat alueet, ensisijaisesti Tuhkakylä, joka sijaitsee kaivoksen lähituntumassa, toiseksi Sotkamon kunta, sen jälkeen muu Suomi ja lopuksi globaali maailma. Tätä kautta toteutuu Massey'n määrittämä samanaikainen tila, jossa paikalliset ja globaalit vuorovaikutussuhteet toteutuvat.⁹ Näin paikasta tulee eräänlainen leikkauspiste, jossa eri tahojen vaikuttajat ja heidän intressinsä kohtaavat. (Mustonen 2009, 27–39; Massey 2005, 4, 8–9, 76; 2008, 12–15, 29–31, 58, 123, 144.)

Edellä kuvattu on nähtävissä myös Talvivaaran alueella, sillä kaivosyhtiön toiminnalla on jo nyt näkyvät vaikutuksensa paitsi varsinaisen kaivospiirin alueella, niin myös sen ympäristössä. Hiljainen kylätie on muuttunut vilkkaan ja raskaan rekkaliikenteen väyläksi, ja alueelle on muuttanut runsaasti vierasta väkeä. Samalla osa alkuperäisistä asukkaista on tehnyt tilaa tälle uudelle toiminnalle ja luopunut omista asuinpaikoistaan. Jotkut heistä ovat jo hakeutuneet toisaalle ja ovat asettumassa uusille alueille. Muutamassa vuodessa kaivos on kattanut vaikutuksillaan koko tienoon, siihen kohdistuu suuri määrä tunteita ja siitä puhutaan kaikkialla. Tavalla tai toisella se on kaiken aikaa läsnä, mutta sen mittasuhteita ja vaikutuksia on vaikea käsittää eivätkä ne ole paikallisen väen hallittavissa. Joillekin se merkitsee edellä selvitettyä menetystä, joillekin kauan kaivattua työpaikkaa ja turvattua toimeentuloa, joillekin maksimaalista taloudellista voittoa. Ympäristökysymykset aiheuttavat jatkuvaa huolta, esimerkiksi tällä hetkellä käydään vilkasta keskustelua Talvivaaran uraanin tuotannosta. (Granqvist 2010; Mantila 2010; Oinaala 2010; Rauatmaa 2010.)

PAIKAN TAJU

Paikan taju tarkoittaa vakiintunutta käsitystä tietystä paikasta. Se liittyy inhimilliseen pysyvyyden tarpeeseen. Me tarvitsemme paikan, jossa aika näyttää pysähtyvän, paikan, johon voimme palata, paikan, jonka eheys lujittaa omaa eheyttämme. Tuo pysyvyys ei välttämättä ole pelkästään myönteinen asia, mutta silloin, kun se tukee ja ylläpitää omaa eheyttämme, se on yhteydessä hyvän olon tunteeseen ja laajemmin käsitettynä hyvinvointiin. Sille on ominaista paikkaan kohdistuva tunneside. Oma minuuden tuntomme on suorassa yhteydessä tähän pysyvyyteen. Se tuo meille turvallisuuden tunteen, ja tietoisuus sen olemassaolosta tukee ja hoivaa meitä silloin, kun sitä tarvitsemme. Tältä osin paikan pysyvyys ja minuuden eheys liittyvät saumattomasti toisiinsa. Viime kädessä ne auttavat ymmärtämään sitä, mitä ihmisenä oleminen ja ihmisyys meille tarkoittavat. (Tuan 2002, 118, 179, 186; 2006, 16–19, 29.)

Paikan taju tarkoittaa myös emotionaalista suhdetta paikkaan. Sen mukaisesti eletty paikat ja paikkasuhteemme ovat tunnetiloja, havaitsemisen ja tuntemisen välistä dynamiikkaa, jossa nykyinen, mennyt ja tuleva liittyvät toisiinsa. Muistot kiinnittävät meidät tiettyihin paikkoihin. Elämäkerralliset paikkasuhteemme ovat muistojemme ylläpitämiä, eikä kenelläkään toisella voi olla samanlaisia muistoja kuin meillä. (Karjalainen 2006b, 38–39.) Muistiin jääneet visiot, vaikutelmat ja atmosfäärit korostuvat muutoksen ja luopumisen yhteydessä. Menneisyys ja eletty elämä palaavat mieliin ja tuovat esille ihmisten sidoksisuutta kotiseutuunsa, siihen paikkaan, johon he aiemmin

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: "Sanopa minulle, onko mejjän hyvä olla täällä?"

ovat itsestään selvästi katsoneet kuuluvansa. (Vrt. Nora 1989, 8.) Pierre Nora erottaa toisistaan muistin paikat ja muistin miljööt. Kun alkuperäiset ja luonnolliset muistin miljööt tuhoutuvat, niistä tulee meille muistin paikkoja. *"There are lieux de mémoire, sites of memory, because there are no longer milieux de mémoire, real environments of memory."* Ne ovat pohjimmiltaan eräänlaisia jäännöksiä, tietoisien muistin äärimmäisiä ruumiillistumia. Menneisydessä tapahtuneet asiat ja niihin liittyvät kokemukset palaavat mieliimme, mutta eivät "elävinä" eivätkä "kuolleina", vaan vertauskuvallisesti siten, miten simpukan kuoret jäävät veden huuhtelemina meren rantaan – *"...like shells on the shore when the sea of living memory has receded"*. Noran mukaan nämä muistin paikat eivät tule ymmärretyiksi, jos niitä pidetään todellisina. Näin on siksi, että ne ovat kulttuurin mukana kehittyneitä. Noran mukaan muistin paikat ilmenevät ihmisten tarpeessa perustaa arkistoja, pystyttää muistomerkkejä ja rakentaa museoita; sanalla sanoen saattaa muisto, sen paikka ja siihen liittyvät kokemukset tavalla tai toisella konkreettiseksi. Tässä yhteydessä voidaan kysyä, eikö myös se, että kannamme mukana muistoa jostakin tietystä paikasta ja jaamme tuon muiston toisten ihmisten kanssa, liity muistin paikkaan? Keskeisessä asemassa ovat tällöin kieli ja mieli, joiden avulla ylläpidämme muistoamme. (Nora 1989, 1, 8, 12; Tunturi & Syrjämaa 2002, 13–14; Korjonen-Kuusipuro & Kohvakka 2010, 14.) Talvivaaran alueella asuneen Liisan kohdalla kotipaikka ja sen menetys ovat kulkeneet mukana niin kiinteästi, että ne ovat toistuneet tietynlaisena unena, jossa menetys ja ikävän tunne tulevat selkeästi esille.

Kyllähän siitä jollakin tavalla on selviytynyt. ...alitajunnan tasollahan se on jatkuvasti läsnä, vaikka siitä kaupanteosta on jo kaksi ja puoli vuotta. Näkee unia sillä lailla, että menee sinne omille, entisille maille ja tietää heti sinne mennessään, että en saisi täällä olla. Kohta ne kaivosyhtiön herrat tulee, ja mitä minä niille sanon, kun minä oonkin täällä, missä minä en saisi olla. Tämmöset unet toistuu ihan jatkuvasti. Tokihan niitä on semmosia aikoja, niin kuin nyt keväällä, että kyllä se on päivälläkin mielessä. (Liisan haastattelu 1.)

Toisaalta paikat ovat myös odotustemme kiintopisteitä, ja nykyisessä tapahtuu sekä mennyt että tuleva. Sitä kautta paikkasuhteemme ohjaavat menneen muistot, nykyisen havainnot ja tulevan odotukset. (Karjalainen 2006b, 38–39.) Paikka vie meidät tulevaisuuteen, sillä siihen sisältyy mahdollisuuksia. Asenteemme paikan pysyvyydestä tukee ja vahvistaa ajatusta oman elämämme jatkuvuudesta. Joillekin meistä paikka on kiintopiste, joka on ja jää vielä jälkeemmekin lapsillemme ja lastemme lapsille. Tätä kautta se ikään kuin suo meille kuoleman jälkeisen elämän: vaikka kaikki muu katoasi, niin se jää ja sen myötä osa minua jatkaa siinä elämäänsä. (Vrt. Berleant 1995, 76.)

Meille tärkeän paikan, sen olemassaolon ja pysyvyyden tiedostaminen tulee ajan-kohtaiseksi juuri silloin, kun tuo vakaa tilanne syystä tai toisesta muuttuu niin, että paikkamme ja paikkasuhteemme joutuvat ratkaisevalla tavalla jonkun ulkopuolisen vaikutuksen kohteeksi ilman, että voimme vaikuttaa tapahtumien kulkuun. Paikkaan liittyvät odotukset ja tulevaisuus tulevat selkeästi esille silloin, kun tulemme tietoisiksi paikkamme menetyksestä. Menneisyyden paikkasuhteet, niihin liittyneet kokemukset, muistot ja viime kädessä niiden asema muistin paikkana vaikuttavat myös käsityksiim-

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: "Sanopa minulle, onko meidän hyvä olla täällä?"

Kuva 3. Paikkasuhde parhaimmillaan: lasten leikki, ilo ja riemu heinäkuussa 2003 Kolmisopella savusaunan rannassa. Kuva Anneli Meriläinen-Hyvärinen.

me uusista paikoista. (af Forselles-Riska 2006, 229.) Itse koin sen omalla kohdallani hyvin konkreettisesti siinä vaiheessa, kun olimme myyneet kesäpaikkamme Talvivaara Oy:lle emmekä olleet vielä löytäneet uutta paikkaa. Epätoivoinen etsintä ja lopulta kaikkien tosiseikkojen – kuten sijainnin, rakennuspaikan, maiseman, kustannusten jne. – kannalta varma ja järkevä valinta oli aluksi emotionaalisesti melko epävarma. Vei aikansa ennen kuin totuin ajatukseen, että tuo uusi ja vieras paikka tulisi todellakin olemaan meidän kotimme ja keskeinen osa tulevaa elämäämme. Vasta sitten, kun jollakin lailla ymmärsin ja tein itselleni selväksi, että tämä on kokonaan toinen paikka eikä entisen jatke, aloin luoda pala palalta uutta paikkasuhdetta. Utelias olin alusta asti ja olen sitä edelleen ja siinä mielessä avoin tulevalle.

Elämäkerrallisesti tärkeän paikan menetyksessä ei ole kysymys pelkästään tietystä alueesta ja sillä sijainneista rakennuksista, vaan perhe-, suku- ja henkilöhistorioista, yhteisöllisyydestä, identiteeteistä, tunnesiteistä, maisemasta ja sen esteettisistä arvoista. Tämänkaltaisissa tilanteissa ihmiset joutuvat tavalla tai toisella luopumaan paitsi menneisyydestään, niin myös tulevaisuudestaan siltä osin kuin olivat sen suunnitelleet toteutuvan. Tuossa tilanteessa emme sure pelkästään tehtyä työtä, elämän kulkua, siihen liittyneitä kokemuksia ja tuntemuksia materiaasta puhumattakaan. Suremme mitä suurimmassa määrin myös menetettyä tulevaisuutta, kun tiedostamme, että sitä, minkä oletimme olevan pysyvää, ehyttä ja muuttumatonta elämässämme, ei tietyn päivämäärän jälkeen ole enää olemassa meille.

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: "Sanopa minulle, onko meidän hyvä olla täällä?"

Kuva 4. Maisema, jonka tahdon muistaa. Sopenvaara kotirannasta kuvattuna. Kuva Anneli Meriläinen-Hyvärinen 2006.

Vanhukset kokevat nämä menetykset eri tavoin kuin lapset ja nuoret, jotka ovat voimakkaammin kiinni nykyhetkessä ja joiden paikkasuhte toteutuu paljolti tässä ja nyt. Ihminen tietää, että hänen elämänsä on ajallisesti rajallinen ja elää ikään kuin edellä käyden ja tietäen, että ”jokainen hetki on hetki kohti hetkien loppua” (Karjalainen 2008). Talvivaaran kohdalla tämä tuli erityisen selvästi esille muun muassa isäni kohdalla. Kun 89-vuotiaalla ihmisellä on takanaan koko elämän mittainen suhde omaan paikkaan, niin tietoisuus sen menetyksestä merkitsee kaikkien siihen liitettyjen mahdollisuuksien ja odotusten menetyksiä. Sitä, mikä on pitänyt elämää yllä lapsuudesta lähtien, minkä piti tehdä sitä loppuun asti ja tulevien polvien kautta vielä sen jälkeen, ei yhtäkkiä ole enää olemassa. Elämän perustaksi ajatellun paikkasuhteen tilalle jää tyhjä aukko vailla odotuksia ja sisältöä. Elämän rajallisuus on joka päivä läsnä eivätkä voimat enää riitä uusien odotusten ja sisältöjen luomiseen. Silloin paikkasuhteen menettäminen voi olla kokemuksena niin raskas, että se on rinnastettavissa ennenaikaiseen kuolemaan. (Vrt. Tuan 2002, 186–188; Berleant 1995, 76.)

Sen sijaan kymmenvuotiaan poikamme asenne tuossa samassa tilanteessa oli tyystin erilainen. ”Äiti, me saamme uutta hyvää tilalle”, oli hänen kommenttinsa tilanteessa, jossa tiedustelin hänen suhtautumistaan paikan ja paikkasuhteen menetykseen kesällä 2008. Hänen elämässään toteutui jo uusi paikkasuhte, joka toi siihen uutta sisältöä siinä määrin, ettei hän sanonut tuntevansa edes ikävää. Kiinnittyminen uuteen paikkaan tapahtui hyvin nopeasti eikä vähiten siksi, että lähipiiristä löytyi kokonaan uusi sosiaalinen ulottuvuus, uudet kaverit. Hänellä oli kuitenkin oma muistin paikkansa, johon

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: ”Sanopa minulle, onko mejjän hyvä olla täällä?”

liittyi elämäkerrallinen tunneside ja joka palautui mieleen silloin, kun tuli sytytetään uudessa paikassa ensimmäisen kerran kaminaan. Palavan tulen ääni toi menneen siihen hetkeen ja sai hänet ilahtuen toteamaan: ”Ihan niin kuin Niskalassa.” Itse asiassa joitakin tuttuja huonekaluja ja esineitä lukuun ottamatta mikään ei fyysisesti ollut niin kuin Niskalassa. Olimme keskellä rakennustyömaata, eikä valmiina ollut vielä muuta kuin piharakennus. Tulen sytyttäminen, sen ääni ja atmosfääri olivat kuitenkin hänelle niin tutut, että hän tavoitti menettämänsä paikan tunteen, siihen liittyneen pysyvyyden ja turvallisuuden tunteen. (Vrt. Tuan 2002, 19–33, 186–188.)

KOKEMUS

Kokemus on pitkälti merkityssuhde, eikä mikään paikka itsessään ja sellaisenaan muodosta merkityksiä ilman paikassa elävää ja sitä käyttävää ihmistä. Kaikki tulkintamme ja ymmärtämismme perustuu kieleen, sillä aistien ilmaisuun tarvitaan sanoja ja yhteistä kieltä, jotta voimme jakaa kokemukset toistemme kanssa ja ymmärtää toinen toistamme. (Perttula 2005, 116; Karjalainen 2008, 15–24; Laitinen 2002, 195.)

Fenomenologinen lähestymistapa keskittyy tarkastelemaan ihmisen olemista paikassa. Edmund Husserlin (1859–1938) 1930-luvun kirjoituksissa korostui elämissä maailman (*Lebenswelt*) käsite, jonka mukaan ihmisen havaintoa tai kokemusta ei voinut irrottaa hänen tavastaan olla maailmassa. (Husserl 1999, 142–148, 168–169.) Maurice Merleau-Ponty (1908–1961) nosti tilan ja tilallisuuden edellistä selkeämmin keskeiseksi teemaksi. Hänen mukaansa ihminen ei havainnoinut paikkaa, vaan koki sen ruumiillaan ja kaikilla aisteillaan. (Merleau-Ponty 2002, 283–347.) Paikka on ennen kaikkea eletty, ja paikkoja on olemassa yhtä monta kuin toisistaan erotettavissa olevia, paikkakohtaisesti elettyjä kokemuksia. Eletty kokemus syntyy aina osana kulttuurisia merkityksiä ajallis-paikallisessa kontekstissa. Yhteiskuntatieteilijä Henri Lefebvre on korostanut, ettei ole olemassa yhtä sosiaalista paikkaa, vaan yhdessä paikassa on aina useita sosiaalisia paikkoja. Näin sama tila ei ole kaikille ihmisille sama, sillä sen merkitykset vaihtelevat eri ihmisten kesken. Lisäksi saman paikan merkitykset vaihtelevat saman henkilön eri elämäntilanteissa. (Lefebvre 1991, 33–39, 52, 73, 77, 401–402.)

Paikat kytkeytyvät vahvasti ruumiillisuuteen. Ruumis ja paikka muodostavat tärkeän yhteyden kulttuuriin, sillä ruumista voidaan pitää kulttuurisesti koettuna olemuksena. (Kaartinen 2002, 177.) Perttula luonnehtii kehoa yhdeksi elämäntilanteen ulottuvuuksi; se on paikka, jossa ihminen kokee. Kokemukset ovat lähes aina kokemuksia kehosta ja siten valtaosa elämäntilanteista saa merkityksensä kehon kautta. (Perttula 2005, 120–121.) Se voidaan ilmaista paikan fenomenologian avulla siten, että siihen sisältyy paikan syvin olemus sekä sen havaitseminen sellaisena kuin se todellisuudessa on. Tällöin paikan perimmäisen olemuksen ymmärtäminen edellyttää sen alkuperän ja luonteen ymmärtämistä. Paikan henki – *genius loci* – viittaa paikkaan kokonaisvaltaisesti ja kokemusperäisenä elementtinä, johon sisältyvät luonnollinen ympäristö, siihen liittyvät muistot ja mielikuvat sekä niiden tulkinnat ja merkityssisällöt. (Stenros 1995, 19–20.) Isäni kiteytti tämän ajatuksen muistellessaan omaa paikkaansa lauseeseen: ”Se oli kokonaan hyvää.” (Villen haastattelu 1.) Viime kädessä paikan henki voi toteutua kauneuden kokemisena. Omalla kohdallani se tiivistyi menetyksen myötä tuoksuihin,

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: "Sanopa minulle, onko mejjän hyvä olla täällä?"

erityisesti juhannusruusun ja mesiangervon tuoksuun. Niihin sisältyy edelleen oman paikkani henki ja syvin olemus. Tiedän, että missä ja milloin tahansa tunnen mesiangervon tai juhannusruusun tuoksun, se vie minut tuohon paikkaan, jonka voin aistia näin jälkeenkin päin.

Fenomenologinen tunteentulkinta ei erottele ruumista ja henkeä, sillä kaikki tunteminen on intentionaalista: elävää olemista, ruumiillista ja psyykkistä suuntautumista maailmaan. Tällöin kokemus on prosessi, jossa minuuden ja tunteikkuuden elementit paikantuvat, reaalistuvat, ruumiillistuvat. Kokemus voi olla myös jotain sellaista, jota ei sanoin ilmaista. Tunteen etnografia liittyykin kokemuksellisen aspektin läsnäoloon ja ilmaisuun sekä tutkittavassa kulttuurissa että tutkijassa itsessään. On etsittävä vieraasta jotakin itselle tuttua, omalle tuntemistavalle ymmärrettävää, joka auttaa tutkijaa kokevana, tuntevana itsenään. Silloin toisen kokemus on mahdollista tavoittaa omakohtaisen kautta. Mutta miten ymmärrämme toisen kokemusta ja minkälainen on tuntemisen kokemus? (Timonen 2004, 403–406; Kinnunen 2008, 22–23.)

Havainnoimme paikkaa kaikin aistein niin, että se on meille näön, kuulon, tuoksun, tunnon ja mahdollisesti myös makujen paikka. Yhdessä ne rakentavat paikan tunnelmaa (Sepänmaa 1998, 10, 14). Maailma avautuu meille aistien avulla, ja aistijärjestelmämme säätelee sen, mitä asioita havaitsemme, miten hahmotamme ne, mihin kiinnitämme huomiomme ja mikä jää taustalle. Aistihavaintoja kuvaavat ilmaukset kertovat jotain siitä, millaiseksi ilmiöksi aistihavainto on ymmärretty. (Huumo 2006.) Aistimelliset kokemukset ovat paitsi ainutkertaisia ja henkilökohtaisia, niin myös biologisten, historiallisten ja kulttuuristen tekijöiden mukaan muodostuvia ja yhteisesti jaettuina. Ne liittyvät tavalla tai toisella lähes kaikkeen inhimilliseen toimintaan. Koska aistit sijoittuvat materiaalisen ja immateriaalisen kokemisen rajoille, eivät kaikki aistimuksemme tule tiedostetuiksi. Aistien tutkimisen vaikeus liittyykin usein juuri aistimisen arkipäiväisyyteen ja tavanomaisuuteen. Emme tule kiinnittäneeksi niihin huomiota, elleivät ne erityisesti herätä tarvetta keskusteluun tai muistiin merkitsemiseen. (Laine & Lento 2009.) Tällaisesta arkipäivän kokemuksesta ja siihen liittyvistä aistihavainnoista kertoo seuraava Liisan kuvaus halonhakuusta.

Halon hakuuhan on hirveän mukavata! Siinä näkee sen oman työnsä tuloksen, kun niitä pilkkeitä alkaa tulla ja ne saa kasaan, eihän sitä meinaa silmiään irti saaba siitä pilkepinosta. Se on kaunis, ja siinä on monelle aistille työtä, esimerkiksi se tuoksu, mikä tulee puista, kun ne halkasee, eri puista tulee erilainen tuoksu. Sitten on ääni, kops tai poks. Sitten on liike. (Liisan haastattelu 2.)

KUN OLII HYVÄ OLLA

Isälleni hänen paikkasuhteensa tärkein merkitys kiteytyi viime vuosina hyvän olon tunteeseen, eheyteen ja edellä kuvattuun pysyvyyteen. Silloin, kun hän oli yksin, kun oli aivan hiljaista, saattoi hyvän olon jakaja tulla läheltä luonnosta. Näin kävi eräänä keväisenä päivänä, kun hän kesken halon hakuun istahti pölkylle levähtämään ja levähtäessään nukahti. Herätessään hän havahtui siihen, että hänen kädellään istui

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: "Sanopa minulle, onko meidän hyvä olla täällä?"

"Sanopa minulle..." Yhteinen lukuhetki keväällä 2005 Ilkon pihapiirin tuntumassa. Kuva Anneli Meriläinen-Hyvärinen.

lintu. Se oli kohtaaminen. Sinä hetkenä he kaksi jakoivat tuon paikan hiljaisuuden, kevään valon, rauhan ja levollisuuden.

Itse muistan lapsuudestani huikaisevan hyvän olon tunteen. Minulla oli rannassa keinu, ja mieleeni on jäänyt, kuinka aurinkoisena heinäkuun päivänä keinuin innoissani. Muistan ilon, onnen ja ennen kaikkea suunnattoman vapauden tunteen. Keinun liike, vauhti ja kirkas taivaan sini, joka ei ollut pelkästään väri, vaan pikemminkin ulottuvuus, jonka tahdoin tavoittaa ja jonka tavallaan tavoitinkin tuossa elämyksessä. Myöhemmin siihen entisen keinuni viereen tehtiin pojallemme maja neljän puun varaan, ja sain viimeiseen asti seurata lasten leikkiä rannassa. Silloin mieleeni palasi usein tuo edellä kuvaamani kokemus, ja olin onnellinen siitä, että oli olemassa pysyvyys ja jatkuvuus ja että niin vahvasti kuuluimme tuohon paikkaan. Tämän syksyn aikana, kun kaikki rannan puut oli kaadettu järven tulevan säännöstelyn vuoksi, raivaajat eivät jostain syystä olleet kaataneet noita majan tukena olleita puita, vaan olivat jättäneet ne pysyyn ja samalla säilyttäneet majan. Se hämmensi meitä. Yksinäiset puut ja maja; minkä ihmeen vuoksi? Ketä varten?

Esteettisyyden taju on yksi ihmisen tuntomerkkejä, ja esteettiset arvot liittyvät ihmisen käyttäytymiseen. Luonnon kauneus on usein prosessissa ja sen dynamiikassa: vuodenaikojen kierrossa, kasvussa, kuihtumisessa ja kuolemassa. Sen ymmärtäminen on huomattavasti syvällisempi kokemus kuin havaintoon perustuva maiseman ihailu, joka sekin voi olla suuri nautinto. Tällöin ihminen on osa ympäristöään, mutta myös sen käyttäjä, tekijä ja muokkaaja sekä siinä toimija. Esteettiseen kokemukseen liittyy

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: ”Sanopa minulle, onko mejjän hyvä olla täällä?”

emotionaalinen herkkyyks ja henkilökohtainen kokemus, jotka empatia eli myötäeläminen tekee mahdolliseksi. (Sepänmaa 1997, 204–208, 212–213.) Isälleni on jäänyt mieleen kukkiva luonnonniitty ja sen värit, jotka tekivät häneen niin vahvan vaikutuksen, että muistikuva on edelleen selvä ja hän tuo sen esille yhtenä lapsuutensa kauneimpana näkynä.

Ne kukkaniittyhän ne oli. Se luonnonniitty oli joskus hyvin kukkean. Siinä Sopenvaarassa oli – se oli Raatemäen puolta – semmonen Silleelato. Ennen beinäntekko se oli yhtenä kukkamerenä. Olisiko sitä lähemmäs puoli hehtaaria ollut, melkein keskellä vaaraa, Mäkikeon ja Hovinlaben puolivälissä. Se oli luonnonniitty, mehittäniitty. Enhän minä niitä kukkien nimiä tiennyt, mutta kaiken maailman värit siinä oli. Oli se, se oli harvinaisen kaunis paikka metässä. Siitä Hovinlabteen päin oli mejjän niittyjä, ja sitä kautta kulettiin omille niityille. Se siinä näkyi. (Villen haastattelu 1.)

Esteettisyyden taju voi sisältää hyvän olon tunteen ja kiteytyä esimerkiksi ääniin. Virtaava, kohiseva vesi on varmasti elementti, joka pysäyttää monet meistä. Se, kuinka suhtaudumme näihin elämyksiin ja miten tuomme ne esille, on pitkälti kulttuurisidonnainen tekijä. Isäni kertoi, että 1920-luvulla, kun hän oli vielä pieni poika, hänellä oli tapana istahtaa kivelle kuuntelemaan lähistöllä olevan joen kohinaa. Se oli hänelle kaunis ääni ja esteettinen elämys. Aikuiset eivät kuitenkaan ymmärtäneet lasta – poikaa –, joka istuu kivellä ja kuuntelee, miten joki pauhaa. Niin ei ollut tapana tehdä. Siitä huolimatta muisto säilyi, elämys jäi ja vahvasti pysyvyyden tunnetta. Tuttu ääni vuodesta toiseen, loppuun asti ja vielä senkin jälkeen. (Villen haastattelu 1.)

Muuta musiikkia ei ollut. Minä siinä aitan takana kivellä istuin, ja se sitä seinää vasten paremmin kuului, se seinä oli jonkinlaisena kaikupohjana. Se hyvin kuului siihen. Kun semmonen keväinen, tyyni ilta oli, niin lämminhän siinä oli istua. Ne (aikuiset) ei sitä älynneet. Ne oli huomanneet, että minä niin kauan siellä istuin. Minä olin alta kymmenen vanha, useampana keväänä sitä kuuntelin. En sitten toisella kymmenellä enää. Sitten mentiin jo joelle uittoa katsomaan. (Villen haastattelu 1.)

Niin kuin joki, niin ovat myös joutsenet, joiden jokakeväsistä äänistä kohtalotoverimme Liisa käytti ilmaisua: ”Se oli mahtava tunne”. Tuohon lyhyeen toteamukseen sisältyy kokonaisvaltainen kokemus; ei pelkästään ääni, vaan tunne. ”Sitä ääntä ja sitä tunnetta kaippaa. Se on hyvin merkittävä muisto.” Toinen kevään lintu oli taivaanvuohi, jonka erikoinen ääni syntyy pyrstösulkien värinästä. Sitten oli vielä västäräkki, joka pois lähtiessä saatteli hänet kerta toisensa jälkeen matkaan. Aistihavaintoihin liittyvät kokemukset ja niiden muistot ovat pysyvästi mielessä, ja niiden avulla on mahdollista tavoittaa se, mistä oli pakko luopua. Eikä se ollut ihan vähän: ”Osa minuutta on mennyt. En ole enää sama ihminen.” (Liisan haastattelut 2. ja 3.)

METSÄ

Liisa on kuvannut minulle suhdettaan kotipaikkaansa ja sen luontoon seuraavasti. Hän on kasvanut kotitilallaan lapsuutensa 11-vuotiaaksi asti, minkä jälkeen yhteydet lapsuuskotiin ovat olleet läpi elämän erittäin tiiviit. Käytännössä tämä on tarkoittanut talvisydäntä lukuun ottamatta jokaviikkoista käyntiä kotitilalla ja kesäaikaan ainakin kahden kuukauden mittaista periodia siellä. Kotitila sijaitti vaaralla, noin 8,5 kilometrin päässä Tuhkakylästä ja noin 30 kilometriä Sotkamon kirkonkylästä lounaaseen, lähellä Savon rajaa. Seutu oli harvaan asuttua, mutta lähin naapuri oli kuitenkin melko lähellä, noin puolen kilometrin päässä. Tilalla harjoitettiin 1970-luvulle saakka maa- ja metsätaloutta, minkä jälkeen karjanhoito lopetettiin ja kotipaikasta tuli metsätila. (Liisan haastattelut 2. ja 3.)

Liisan varhaisimmat muistikuvat lapsuuden maisemasta ajoittuvat neljänestä ikävuodesta kymmenennen ikävuoden vaiheille ja liittyvät metsään sekä erityisesti kahteen puuhun. Toinen niistä oli iso, vanha pihlaja, jonka oksat levittäytyivät ylös kehämäisesti säteittäin ja joka oli lasten kiipeilypuu. Toinen oli iso, vanha kuusi, jonka oksat laskeutuivat maata kohti siten, että puun juurelle syntyi havuseinäinen maja lasten leikkipaikaksi. Näiden puiden muistot liittyvät kiinteästi leikkiin veljien ja naapuruston lasten kanssa. Metsä oli tälle pikku tytölle itsestään selvä ympäristö, johon hän ei kiinnittänyt erityistä huomiota. Kun oli ”syntynyt ja kasvanut maisemassa, metsän keskellä”, niin sitä ei nähnyt erityisen kauniina eikä siihen kiinnittänyt sillä tavoin huomiota. Se, mikä oli merkityksellistä, oli yhteinen leikki toisten lasten kanssa. Nyt nuo puut ovat hänellä kuitenkin vahvoina mielikuvina muistin paikkoja, joiden kohdalla korostuu edellä mainittu vuorovaikutuksen ja yhdessä koettujen leikkihetkien merkitys. Kotitilan lähistöllä oli lampi, jossa käytiin kesäisin ahkerasti ja josta ovat jääneet mieleen kesäpäivän lämpö, mutaisen suon tuoksu, sudenkorennot ja korkeat rantakalliot sekä vahvimpana muistona litteiden kivien eli voileipien heitto järven tyyneen pintaan. ”Se näky on jäänyt mieleen.” (Liisan haastattelut 2. ja 3.) Tässäkin muistikuvassa painottuu lasten välinen yhteisyys, yhdessä koetut kesäpäivät ja leikinomainen toiminta. Lapsuuden aikaiselle paikkasuhteelle oli ominaista toiminnallisuus ja vuorovaikutteisuus sekä sitä kautta tapahtunut luonnon hyödyntäminen. Luonto oli lapselle mahdollisuus, joka tuli todeksi yhdessä toisten lasten kanssa.

Siihen on kasvanut sisälle, syntymästään saakka viettänyt siellä aikansa. Siihen todellakin kasvaa nimenomaan sisään niin, että osaa käyttää sitä hyödyksi leikeissä ja urheilussa. Meillähän oli..., kun velipojatkin olivat innokkaita urheilijoita ja isä oli innokas urheilun kannattaja, niin meillä oli kaikki pituushyppypaikat ja korkeushyppypaikat ja kaikki tämmöset siinä pihapiirissä. Ja kun tuli urheilukisoja televisiosta, niin sen jälkeenhän sitä tietenkin lähettiin heittämään ja hyppäämään ja juoksemaan. (Liisan haastattelu 2.)

Liisalla oli vahva tunneside kotipaikkaansa, ja kun hänelle yliopisto-opintojen jälkeen, 1990-luvun alussa, tuli mahdollisuus lunastaa kotitila itselle, se oli helppo ratkaisu. Sen myötä hän alkoi perehtyä metsänhoitoon ja 1990-luvun puolivälissä käynnistyi

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: "Sanopa minulle, onko mejjän hyvä olla täällä?"

peltojen metsittäminen. Tämä työ kesti pari vuotta, ja Liisa teki sen alusta loppuun itse. Käytännössä tämä tarkoitti 3500–4000 puuntainta: kuusta, koivua ja lehtikuusta.

Sen pienen taimikon, jonka on istuttanut, niin sen arvo on juuri siinä, että sen on omin käsin tehnyt, omalle maalle, ja että siihen on nähnyt vaivaa. Joka ikisen taimen on omassa käsissään pidellyt ja laittanut sinne maahan." (Liisan haastattelu 2.)

Tuon työn kautta hänelle syntyi erityinen suhde maahan ja istutettuun taimikkoon, mutta myös menneisiin sukupolviin, jotka olivat raivanneet kyseiset alueet pelloiksi ja joita hän nyt istutti takaisin metsäksi. Jälkeen päin hän on rinnastanut puun taimet ja suhteensa niihin kuin ne olisivat olleet lapsia, joita täytyi hoitaa, tukea ja auttaa kasvuun. Puut tulivat läheisiksi, erityisesti kuuset, jotka hän koki omikseen muutenkin kuin taloudellisessa mielessä. (Liisan haastattelu 2. ja 3.)

"Kun tästä tilasta tuli oma isän kuoleman jälkeen, niin panin alulle uuttakin metsää kylvämällä ja istuttamalla puun taimia. Sitten voi sanoa, että niistä pienistä puun taimista tuli vähän niin kuin omia lapsia. Niitä piti auttaa alkuun. Metsää on sekä pientä että isoa, ja kummallakin on oma merkityksensä elämässä. Ehkä metsästä tulee ensin mieleen täysikasvuinen, iso metsä, mutta metsää se on sekä yksivuotiaiden puuntaimien taimikko. Sitä vain joutuu hoitamaan. (Liisan haastattelu 2.)

Paikan käyttöä ja hyödyntämistä voidaan tarkastella vastavuoroisena prosessina, jossa ihminen muovaa paikkaa ja paikka ihmistä. Tämä tulee selkeästi esille Liisan suhteessa metsään ja sen hoitoon sekä sitä kautta tapahtuneeseen ympäristön muutokseen. Kotitila ja metsänhoito olivat hänelle yksi tärkeimmistä elämän sisällöistä ja sitä kautta elämäntapa. Puun taimet olivat luontokappaleita, ja sillä tavoitin merkityksellisiä, että se työ, jonka hän niiden eteen teki, oli ensisijaisesti hoitoa ja kasvuun saattamista. Metsän hoitoon liittyi keskeisesti viihtyvyys, jopa siinä määrin, että hän saattoi tehdä sitä päiväkausia aivan yksin tuntematta itseään yksinäiseksi. Elämäntavan luontosidonnaisuus perustui kokonaisvaltaiseen paikkasuhteeseen, ja se oli keskeinen osa hänen identiteettiään. Kotipaikkaan ja sen metsään liittyi vahvasti edellä kuvattu pysyvyyden ja jatkuvuuden tunne niin luonnon kuin sukupolvienkin suhteen.

Vallankin pellon metsityksessä tuli mieleen raskaitakin ajatuksia. 1996 vuonna metsitin siinä pihapiirin ympärillä olevia peltoja, niin hyvin voimakkaasti pyöri ajatuksissa se, että tavallaan piti jopa pyytää menneiltä sukupolvilta anteeksi sitä, että kun he ovat aikoinaan kovalla työllä raivanneet ne metsät pelloiksi, ja miten hirveä homma se sen aikaisilla menetelmillä on ollut. Sitä kyllä ajatteli, että nyt on aika erilainen, minä nyt muutan nämä pellot takaisin metsäksi. (Liisan haastattelu 2.)

Kotipaikka ja sen luonto olivat hänelle ajallinen, tilallinen ja toiminnallinen kokonaisuus, jolla oli myös oma taloudellinen arvonsa, mutta jonka ensisijainen merkitys perustui elämänsisällöllisiin tekijöihin. Haastattelussa hän käytti pihapuista puhuessaan huomaamattaan presens-aikamuotoa ikään kuin tuo paikka olisi edelleen fyysisesti

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: "Sanopa minulle, onko mejjän hyvä olla täällä?"

olemassa. Tässä yhteydessä sen voi katsoa viittaavan siihen, kuinka vahvasti ja elävästi se yhä oli ja on hänen mukanaan.

Siinä lähellä taloa, varmaan jotakin 30–40 metriä talon nurkalta, on iso pöytä, joka on muodoltaan semmoinen, että siinä oksat ovat säteittäisesti niin kuin jossain keuhkukassa ympäri sitä runkoa, ja ne alimmat oksat ulottuvat maahan saakka. Se on vähän niin kuin pallo. (Liisan haastattelu 2.)

PAIKAT MEISSÄ

Meillä jokaisella on omat paikkamme, niihin liittyvät kokemukset ja tuntemukset, jotka vaihtelevat elämämme aikana. Paikat sijaitsevat jossakin, niillä on oma ilmiasunsa ja inhimillisten paikkasuhteiden kautta niillä on aina merkityksensä ihmiselämässä. Paikkamme ja paikkasuhteemme kautta koemme ja ymmärrämme maailmaa. (Karjalainen 2004, 49; Cresswell 2004, 1, 7, 11–12, 15, 19–20, 79.) Niitä tarkasteltaessa on otettava huomioon, etteivät ne ole vain yksilöllisesti koettuja, vaan myös kulttuurisia ja jaettuja. (Karjalainen 1995, 16.)

Merkitykset perustuvat kokemukseen, ja kokemukset elämämme aikana elettyihin paikkasuhteisiin. Elämäkerrallisia paikkasuhteita tarkasteltaessa tulevat keskeisesti esille noiden suhteiden henkilökohtaisuus, ainutkertaisuus, kokemuseräisyys ja kontekstuaalisuus. Niin kuin on olemassa erilaisia paikkoja, niin on myös olemassa erilaisia paikkasuhteita. Ne määräytyvät niiden lukuisten merkitysten kautta, jotka itse kunkin elämässä tuohon paikkaan liittyvät. Siihen, millaisiksi paikkasuhteemme ovat muodostuneet, vaikuttaa ratkaisevasti yhteys toisiin ihmisiin, perheeseen, sukuun, ystäviin, naapureihin ja paikalliseen yhteisöön. Yhdessä koetut vuorovaikutussuhteet ovat kiinteä osa paikkaa, ja omalta osaltaan ne tekevät siitä elävän kokonaisuuden. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna paikka on olemassa meitä, meidän yhteistä elämistämme ja kokemuksiamme varten. Se voi olla niitä ylläpitävä ja joskus myös hajottava, ristiriitoja aiheuttava tekijä. Vaikka paikkasuhteet perustuu ajatukseen pysyvyydestä, tuo suhde ei ole staattinen ja vakaa vaan vuosien ja vuosikymmenten mukaan vaihteleva.

Vuorovaikutussuhteiden lisäksi – ja usein samanaikaisesti – paikkasuhteemme perustuvat myös kokemuksiin, jotka syntyvät meidän ja tiettyjen paikkojen välille siten, että niitä määrittävät maisemaan liittyvät elementit. Ne voivat olla yhdessä ja erikseen toiminnallisia, emotionaalisia sekä aistihavaintoihin perustuvia. Siihen, millaiseksi paikkasuhteemme on vuosien mittaan muotoutunut, vaikuttaa aina myös aikamenneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Menneisyys tulee esille muistoissa, jotka ovat elämämme mittaisia ja joita tarkastelemme aina tästä hetkestä käsin. Näin muistot ovat tavalla tai toisella tämän hetken näköisiä ja oloisia kuvia, tunnelmia ja ajatuksia paikasta. Kannamme niitä mukanaamme ja tiedostamme ne elämämme eri vaiheissa eri tavoin. Niin kuin ei paikkasuhteet, niin ei myöskään muistaminen ole vakaata ja staattista, sillä on asioita, jotka haluamme muistaa, niitä, jotka tahdomme unohtaa ja niitä, jotka luulimme unohtaneemme, kunnes jokin tilanne tai esimerkiksi ääni, tuoksu tai näkymä saa meidät jälleen muistamaan.

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: "Sanopa minulle, onko meidän hyvä olla täällä?"

Kuva 6. Maaliskuussa 2006 löytyivät maastosta ensimmäiset merkit tulevasta kaivoksesta. Ne liittyivät Kolmisoppijärven säännöstelyyn ja siitä aiheutuvaan veden pinnan vaihteluun. Kuva Anneli Meriläinen-Hyvärinen.

Erityisen merkityksen nuo muistot saavat silloin, kun joudumme luopumaan elämämme paikasta vastentahtoisesti. Tuon suhteen juridinen katkeaminen tietynä päivämääränä allekirjoitettuun kauppakirjaan on tyly, ajassa mitattuna noin puolen tunnin mittainen kokemus, jota on vaikea unohtaa. Se ei suinkaan merkitse ratkaisua tai päätepistettä prosessissa, joka alkoi silloin, kun tieto ja pelko menetyksen mahdollisuudesta valtasi ajatuksemme ja päättyi itse kunkin kohdalla joskus tulevaisuudessa tai ei koskaan. (Liisan haastattelu 1.) Kauppakirjan allekirjoitus katkaisee juridisen omistussuhteen ja fyysisen yhteyden paikkaan. Se, mitä jää jäljelle, mitä tahtoen ja tahtomatta, tiedostaen ja tiedostamatta kannamme mukaan, ovat muistomme. Menetyksen myötä paikka alkaa elää omaa elämäänsä mielissämme ja sitä pitävät yllä entistä vahvemmin tunnesiteet, jotka tulevat todeksi ruumiin muistin kautta. Keskeisessä asemassa ovat aistihavainnot, joiden avulla voimme muistaa kokonaisia tapahtumasarjoja, ihmiselämän mittaisia henkilö-, perhe- ja sukuhistorioita, mutta myös pieniä tuokioita, välähdyksiä jostain, joka kiinnittää meidät tuohon paikkaan niin, että edelleen tunnemme sen omaksemme.

Kuten edellä on todettu, Talvivaaran kaltaiset prosessit eivät ole ainutlaatuisia, vaan ovat koskettaneet ja tulevat koskettamaan lukuisia ihmisiä eri puolilla maamme ja maailmaa. Vaikka niihin on kiinnitetty mediassa ja tutkimuksessa useissa eri yhteyksissä huomiota, olisi suotavaa, että niitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa eri tahoja edustavat toimijat tiedostaisivat entistä selvemmin ihmisen paikkasuhteen moninaisuuden ja että paikan menetykseen liittyvä problematiikka tulisi prosessin

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: ”Sanopa minulle, onko meidän hyvä olla täällä?”

aikana entistä monipuolisemmin käsitellyksi. Nykyisestä kaivostutkimuksesta on syytä mainita professori Rauno Sairisen johtama Suomen Akatemian tutkimushanke: *Suomalaiset kaivosyhteisöt globaalissa muutoksessa: Paikallisen vastaanoton kapasiteetti?* Edelleen on syytä mainita ympäristöpsykologi Gerda Spellerin tutkimukset kaivosyhteisöstä, paikan kokemuksista ja niiden vaikutuksista ihmisen identiteettiin sekä Dr Florian Stammlerin tutkimus, *Assessing senses of place, mobility and viability in industrial northern communities*, jossa selvitetään pohjoisen Venäjän paikallisyhteisöjä, niiden paikkasuhteita, liikkuvuutta ja selviytymistä. (Speller 2000, Twigger-Ross 2009, Stammler 2009.)

Elämäkerrallinen paikkasuhde on ani harvoin pelkästään taloudellinen omistussuhde, sillä hyvin usein se on keskeinen osa ihmisen identiteettiä. Nämä prosessit kestävät vuosikausia, ja ne saattavat ihmiset vaikeisiin tilanteisiin, joista he joutuvat selviytymään pitkälti omin avuin mahdollisuuksiensa ja voimavarojensa mukaan. Näiden tekijöiden laaja-alainen tiedostaminen on tärkeää, ja tältä osin tämän kaltaisella kulttuurin tutkimuksella on myös selkeä yhteiskunnallinen merkitys.

JÄÄHYVÄISET

Milloin on jäähyväisten aika? Milloin ja miten ne käynnistetään, kuinka kauan ne kestävät ja mitä niiden aikana tapahtuu paikalle, paikkasuhteelle, minulle? Tiesin, että jostakin niiden täytyy alkaa, että tietäisin tullessi siihen pisteeseen ja olevani siinä vaiheessa kestävä se sitten kuinka kauan tahansa. Aluksi kaiken tuli tapahtua ikään kuin mikään ei olisi muuttunut, vaikka elimme keskellä muutosta, tarkemmin sanoen sen alkua. Ihan aluksi tyhjensin yöpöytäni laatikon. Se tuntui siinä tilanteessa turvaliselta, sillä silloin tiesin aloittaneeni, mutta siitä ei vielä ollut olemassa näkyvää, alati läsnä olevaa, poislohdöstä ja menetyksestä muistuttavaa jälkeä. Siitä oli hyvä jatkaa. Ryhdyin siirtämään kasveja ”evakkoon”, turvaan odottamaan uutta asuinsijaa, jonka tiesin odottavan meitä jossakin. Samalla kun purin paikkaani elementti elementiltä, kiinnityin maisemaan aisteillani. Mitä pitemmälle aika kului, sitä pienempiin yksityiskohtiin kiinnityin: valon välkkeeseen veden pinnalla, yksittäiseen kiveen tai puun lehteen. Runoilija Aaro Hellaakoski on kuvannut runossaan ”Maalari” näitä tunteuksia (Hellaakoski 1953, 89). Tuosta runosta ja noista hetkistä välittyi senhetkinen paikan tajuni. Menetyksestä huolimatta siihen liittyi pysyvyys, nämä aistihavainnot, jotka tiesin säilyttäväni ja joiden tiesin tuovan minulle turvaa ja eheyttä vielä jälkeenkin päin, sitten, kun olisin jo uudessa paikassa, uuden alussa.

Kokonaisen päivän elin
maisemaa,
janoavin silmin koskettelin
puita, kukkulaa,
illansuussa vasta kuvan tehden:
koivunlehden.

VIITTEET

- 1 Viime vuosina muistin, paikan, tilan ja kokemuksen suhdetta on käsitelty useissa väitöskirja-tutkimuksissa, joista voidaan mainita seuraavat: Petja Aarnipuu 2008: Turun linna kerrottuna ja kertovana tilana – Inkeri Ahvenisto 2008: Tehdas yhdistää ja erottaa. Verlassa 1880-luvulta 1960-luvulle – Kaisu Kortelainen 2008: Penttilän sahayhteisö ja työläisyys – Elina Makkonen 2009: Muistitiedon etnografiaa tuottamassa.
- 2 *Tutkimuksen kohde ja tavoite:* Tutkimus koskee ympäristön muutosta, paikan merkityksiä ihmiselämässä sekä 2000-luvun globaaliin talouteen liittyviä kaivosteollisuuden vaikutuksia alueella asuneiden ihmisten elämässä. Keskeisessä asemassa ovat seuraavat tekijät: 1. Paikallinen monitoimitalous (1930-luvulta 1960-luvulle), jossa työ sitoi ihmiset luontoon ja sen kiertokulkuun. 2. Suomalaisen yhteiskunnan ja maatilatalouden rakennemuutokset, niiden vaikutukset tällä alueella ja alueen merkitykset loma-asutuksessa (1960-luvulta vuoteen 2004). 3. Kaivosprosessi, sen läpikäyminen, siihen liittyneet kokemukset ja siitä selviytyminen sekä kaivoksen työllistäminen ja siihen liittyvät kokemukset (vuodesta 2004 alkaen). Tutkimuksessa painottuu tämä kolmas vaihe, jossa tarkastellaan globalisaation vaikutuksia ihmiselämään, paikalliseen kulttuuriin ja ympäristöön. Lisäksi siinä selvitetään kaivosprosessiin liittyneitä kokemuksia, tuntemuksia, aistihavaintoja ja ruumiin muistia sekä niitä selviytymisen strategioita, joiden avulla ihmiset ovat pyrkineet selviytymään muutoksesta. Tässä osiossa tarkastellaan myös kaivoksen työntekijöiden – esimerkiksi paluumuuttajien – paikkasuhdetta, siihen liittyviä kokemuksia sekä niiden merkityksiä.
- 3 Autoetnografialla tarkoitetaan yleisesti omaelämäkerrallista tutkimusta, jossa tutkijan omat kokemukset ovat tutkimuksen lähtökohtana osa aineistoa. (Uotinen 2008, 6.)
- 4 Isäni ja Liisa esiintyvät artikkelissa tutkimusta varten muutetuilla nimillä. Tämän menettelyn avulla pyrin suojaamaan heidän – erityisesti Liisan – anonymiteettiä. Isäni kohdalla nimi Ville esiintyy ainoastaan lähdeviitteissä, sillä tekstissä hän esiintyy oman valintansa mukaisesti 'isänä'. Se on luontevaa perhesuhteemme läheisyyden vuoksi, minkä lisäksi sillä on merkitystä myös tutkimuksen sisällön kannalta. On kuitenkin huomattava, että se ei täysin turvaa anonymiteetin suojaa – etenkin Talvivaaran alueella –, mutta katsomme, että tässä tilanteessa se on tarkoituksenmukainen ratkaisu.
- 5 ”Reflektiolla tarkoitetaan yleensä analyttistä, ikään kuin ulkopuolelta päin katsovaa, suhtautumista oman ajattelunsa ja toimintansa perusteisiin. Laadullisessa tutkimuksessa myös käsite refleksiivisyys on yleistynyt voimakkaasti. Sen voi ymmärtää laajemmaksi käsitteeksi kuin reflektio siinä, että se pyrkii tarkastelemaan toiminnan ja sen ohjautuvuuden sosiaalisia edellytyksiä ja perusteita. – Pyrkimyksenä on siis kiinnittää huomiota tiedon luonteeseen ja syntyprosessiin. Tutkimuksen refleksiivisyys voi tällöin merkitä että tutkija tiedostaa oman paikkansa maailmassa ja sen, kuinka tämä vaikuttaa tuotettuun tulkintaan. – Se merkitsee myös sen tiedostamista, kuinka tutkimusprosessi voi vaikuttaa tutkittuun todellisuuteen.” (Saastamoinen 2003, 8–9.)
- 6 Omakohtaisen kokemuksen ottaminen osaksi tutkimusta ei ole aivan ongelmaton, ja siihen liittyy muun muassa seuraavia kysymyksiä: mitkä ovat oikeat mittasuhteet ja missä määrin voin antaa tilaa omalle kokemukselleni? Miten osallisuuteni vaikuttaa haastateltaviini ja heidän asenteisiinsa tätä tutkimusta kohtaan? Koska kokemuksemme ovat yhteisiä, joudun väistämättä jakamaan yhteisiä tunteja, kertaamaan tapahtumien kulkua ja luontainen tapani suhtautua on myötäeläminen. Sillä kaikella on oma vaikutuksensa niin minuun tutkijana kuin tutkimuksen

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: "Sanopa minulle, onko meidän hyvä olla täällä?"

kohteena oleviin henkilöihin, mutta miten saada siitä voimavara tutkimukseen? Yhtä lailla on syytä kysyä, miten välttää yleistämisen ongelma sekä oman kokemuksen liiallinen vaikuttavuus tutkimukseen.

- 7 Asiasta on voinut jättää muistutuksen seuraavasti: Kainuun ympäristökeskukselle vuonna 2004, Kauppa- ja teollisuusministeriölle vuonna 2006 ja Pohjois-Suomen ympäristölupavirastolle vuonna 2006.
- 8 Vuonna 2007 valmistui Kokkosen sosiologian pro gradu -tutkielma, Kun kaivos tulee kylään, joka perustuu vuonna 2005 kerättyyn aineistoon.
- 9 Doreen Massey käyttää ilmaisua samanaikainen tila, jolla hän tarkoittaa sitä sosiaalisten suhteiden moninaisuutta, joka kohdistuu tiettyyn paikkaan ja toteutuu siellä tiettyinä aikoina. Kukin paikka muodostuu näiden sosiaalisten suhteiden erityiseksi leikkauspisteeksi, ja kokonaisuudessaan nuo suhteet, niihin liittyvä kokemus ja ymmärrys saavat aikaan paikan ainutkertaisuuden. Ajan myötä ne ovat vaihdelleet olosuhteiden ja paikkaan kohdistuneiden vaikutusten mukaisesti. Näin tuon vaihtelun kautta on syntynyt kullekin paikalle se menneisyys, josta Massey käyttää ilmaisua "kasautunut historia". (Massey 2008, 24–31.)

Kuvat:

Anneli Meriläinen-Hyvärinen

Erkki Hyvärinen

LÄHTEET

Tutkimusaineistot

Haastatellut henkilöt:

Ville, joka on syntynyt vuonna 1920 ja jolla on ollut koko elämän mittainen suhde Talvivaaran alueeseen ja siellä omistettuihin paikkoihin.

Haastattelu 1. nauhoite vuodelta 2009

Haastattelu 2. nauhoite vuodelta 2009

Haastattelu 3. nauhoittamaton haastattelu vuodelta 2009, josta kirjalliset muistiinpanot

Liisa, joka on syntynyt vuonna 1960 ja jolla on ollut koko elämän mittainen suhde Talvivaaran alueeseen ja siellä omistettuun paikkaan.

Haastattelu 1. nauhoite vuodelta 2009

Haastattelu 2. nauhoite vuodelta 2009

Haastattelu 3. nauhoittamaton haastattelu vuodelta 2009, josta kirjalliset muistiinpanot

Anneli Meriläinen-Hyvärinen henkilökohtainen autoetnografia: Vuodesta 1959 lähtien näihin päiviin jatkunut suhde Talvivaaran alueeseen ja siellä omistettuihin paikkoihin. Aineisto on toistaiseksi tekijän hallussa. Tutkimuksen valmistuttua se tullaan siirtämään Oulun Maakunta-arkistossa olevaan Anneli Meriläinen-Hyvärinen arkistoon.

Lehtiartikkelit

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: "Sanopa minulle, onko meidän hyvä olla täällä?"

- GRANQVIST, PERTTI 2010: Tietoa uraanista otettiin vastaan rauhallisella mielin. Pertti Granqvist *Sotkamo-lehti* 12.2.2010.
- HARJU, ARJA 2006: Vastarannan vaarasta tuli kaivos. Kaivostyöpaikoista maksetaan kova hinta, jos luonto tuhoutuu. *Kaleva* 3.9.2006.
- HONKANEN, MIIA 2006: Talvivaara suututti maanomistajat. Tonttien omistajille ei vielä kukaan kerrota hintaa, vaikka kaivos jyrää maiden yli ehkä jo ensi vuoden alussa. *Kainuun Sanomat* 20.9.2006.
- KAIKKONEN, EINO 2006: Nikkelikaivoksen huumasta koituu kova kohmelo. *Kainuun Sanomat* 19.7.2006.
- KAINUUN SANOMAT 2004: Kaivoshankkeiden vaikutukset selvitettävä avoimesti ja kunnolla. Pääkirjoitus. *Kainuun Sanomat* 26.8.2004.
- KINNUNEN, KARI 2006: Talvivaara-luvasta on tullut paljon postia ympäristölupavirastoon. *Sotkamo-lehti* 21.7.2006.
- LEINONEN, NINA 2010: Tieto uraanista löi kyläläiset ällikällä. *Kainuun Sanomat* 9.2.2010.
- MANTILA, MARKKU 2010: Uraani järkevää ottaa talteen. Pääkirjoitus. *Kaleva* 14.2.2010.
- MOILANEN, MIKA 2006: Ranta-asukkaat huolissaan kaivoksen päästöistä. Jormasjärvellä kerätään nimiä yhteiseen muistutukseen Talvivaaran kaivoksen ympäristö- ja vesitalousluvasta. *Kainuun Sanomat* 19.7.2006.
- OINAALA, SAMPSA 2010: Uraanikaivos tulee Suomeen takaovesta. *Helsingin Sanomat* 12.2.2010.
- RAUATMAA, KIMMO 2010: Uraanista uusi tuote Talvivaaraan. Talvivaaran kaivos valmisteleo lupahakemusta ydinpolttoaineen louhintaan ja jalostukseen. *Kaleva* 10.2.2010.

Kirjallisuus

- AARNIPUU, PETJA 2008: *Turun linna kerrottuna ja kertovana tilana*. Helsinki: SKS.
- AHVENISTO, INKERI 2008: *Tebdas yhdistää ja erottaa. Verlassa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Bibliotheca Historica 118. Helsinki: SKS.
- ANTTONEN, MARJUT 1999: *Etnopolitiikkaa Ruijassa. Suomalaislähtöisen väestön identiteettien politisoituminen 1990-luvulla*. Helsinki: SKS.
- BERLEANT, ARNOLD 1995: Environment and the Body. *Place and Embodiment*. Eds. Pauli Tapani Karjalainen & Pauline von Bonsdorff. XIII International Congress of Aesthetics August 1–5 1995. Proceedings I. Helsinki: University of Helsinki. Lahti Research and Training Centre.
- CRESSWELL, TIM 2004: *Place. A short Introduction*. Malden, MA. Blackwell Pub, cop.
- ELETTY JÄ MUISTETTU TILA. Toim. Syrjämaa, Taina, Tunturi, Janne. Helsinki: SKS.
- FINGERROOS, OUTI & RIINA HAANPÄÄ 2006: Muistitietotutkimuksen ydin-kysymyksiä. – Outi Fingerroos, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS.
- FORSELLES-RISKA, CECILIA AF 2006: Menneisyyden muuttuvat paikat. – Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen ja Ulla Piela (toim.), *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*.

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: "Sanopa minulle, onko meidän hyvä olla täällä?"

- Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: SKS.
- FORSS, ANNE-MARI 2007: *Paikan estetiikka. Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- HAAS, STEFAN 2002: Visuaalisuus modernin kaupungin hahmottamisessa. – Taina Syrjämaa ja Janne Tunturi (toim.), *Eletty ja muistettu tila*. Helsinki: SKS.
- HELLAAKOSKI, AARO 1953: *Huomenna seestyvä*. Helsinki: WSOY.
- HUSSERL, EDMUND 1999 (1970): *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology. An Introduction to Phenomenological Philosophy*. Käänt. David Carr. Evanston, IL: Northwestern University Press.
- HUUMO, TUOMAS 2006: Näkökulmia suomen kielen aistihavantoverbeihin. *The Estonian Mother Tongue Society Year Book* (Emakeele Seltsi aastaraamat), issue: 52 / 2006, p. 69–85 [online]. < <http://www.ceeol.com/asp/searcharticles.aspx#> (> Search > View) > [11.10.2009]
- KAARTINEN, MARJO 2002: Kivun eristämä? Naisruumiista uuden ajan alussa. – Taina Syrjämaa ja Janne Tunturi (toim.), *Eletty ja muistettu tila*. Helsinki: SKS.
- KAINULAINEN, PAULIINA 2005: *Maan viisaus. Ivone Geberan ekofeministinen käsitys tietämisestä ja teologiasta*. Joensuun yliopiston teologisia julkaisuja N:o 13. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- KARJALAINEN, PAULI TAPANI 1995: Mapping Places. – Pauli Tapani Karjalainen & Pauline von Bonsdorff (eds.): *Place and Embodiment*. XIII International Congress of Aesthetics August 1–5 1995. Proceedings I. University of Helsinki. Helsinki: Lahti Research and Training Centre.
- KARJALAINEN, PAULI TAPANI 2004: Kokemisen ja tietämisen välissä. – Raine Mäntysalo (toim.), *Paikan heijastuksia. Ihmisen ympäristösubteen tutkimus ja representaation käsite*. Jyväskylä: Atena.
- KARJALAINEN, PAULI TAPANI 2006a: Topobiografinen paikan tulkinta. Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen ja Ulla Piela (toim.), *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: SKS.
- KARJALAINEN, PAULI TAPANI 2006b: Ajassa ja tilassa: paikka kertomispositiona. *Synteesi. Tieteidenvälisen tutkimuksen aikakauslehti* 1/2006.
- KARJALAINEN, PAULI TAPANI 2008: Paikka, aika ja elämän kuva. – Arto Haapala ja Virpi Kaukio (toim.), *Ympäristö täynnä tarinoita. Kirjoituksia ympäristön kuvien ja kertomusten kysymyksistä*. Unipress, cop.
- KaSuKat. *Kasvun ja supistumisen ohjauksena ja elinympäristön laatu. – Tapauksena pohjoisen Suomen kaivoskunnat*. Loppuraportti. Helka-Liisa Hentilä & Emilia Ihatsu (toim). Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston julkaisuja C 124. Oulu 2009.
- KINNUNEN, TAINA 2008: *Libaan leikattu kauneus*. Helsinki: Gaudeamus.
- KOKEMUKSEN TUTKIMUS. MERKITYS – TULKINTA – YMMÄRTÄMINEN. Toim. J. Perttula, T. Latomaa. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi 2005.
- KOKKONEN, ARJA 2005: *Sosiaalisten vaikutusten arviointitutkimus Talvivaaran kaivos-hankeeseen vaikutusalueella*. Lapin yliopisto.
- KOKKONEN, ARJA 2007: *Kun kaivos tulee kylään*. Julkaisematon sosiologian pro gradu -tutkielma. Rovaniemi: Lapin Yliopisto.
- KORJONEN-KUUSIPURO, KRISTIINA & KOHVAKKA, MIKKO 2010: Vuoksi

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: "Sanopa minulle, onko mejjän hyvä olla täällä?"

- historiallisena tilana. Käsikirjoitus, ilmestyy referee-artikkelina *Historiallisen Aikakauskirjan* Tila historiassa -teemanumerossa vuonna 2010.
- KORKIAKANGAS, PIRJO 2005: Muistoista tulkintaan – muisti ja muisteluaineistot etnologian tutkimuksessa. – Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Pia, Ruotsala, Helena (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos ry.
- KORTELAJAINEN, KAISU 2008: *Penttilän sabayhteisö ja työläisyys. Muistitietotutkimus*. Helsinki: SKS.
- LAINEN, SILJA & LENTO, KATRI 2009: Aistien historiaa kaupungissa. *Ennen ja nyt. Historian tietosanomat* [online]. < <http://www.ennenjanyt.net/?p=273> > [11.10.2009]
- LAITINEN, RIITTA 2002: Koti, paikkaidentiteetti ja muutokset navajoyhteiskunnassa. 1800-luvulla. – Taina Syrjämaa ja Janne Tunturi (toim.), *Eletty ja muistettu tila*. Helsinki: SKS.
- LAURÉN, KIRSI 2008: "Metsässä suomalainen on kotonaan". Kertomukset metsän läheisestä merkityksestä. – Arto Haapala ja Virpi Kaukio (toim.), *Ympäristö täynnä tarinoita. Kirjoituksia ympäristön kuvien ja kertomusten kysymyksistä*. Kuopio: Unipress, cop.
- LEFEBVRE, HENRI 1991: *The Production of Space*. Käänt. Donald Nicholson-Smith. Oxford: Blackwell.
- MAKKONEN, ELINA 2009: *Muistitiedon etnografiaa tuottamassa*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 58. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- MASSEY, DOREEN 2005: *For Space*. London: Sage.
- MASSEY, DOREEN 2008: *Samanaikainen tila*. Toim. Mikko Lehtonen, Pekka Rantanen & Jarno Valkonen. Käänt. Janne Rovio. Tampere: Vastapaino.
- MERILÄINEN-HYVÄRINEN, ANNELI 2008: *Luonnon kanssa käsikkään. Selviytymisen strategiat neljässä pohjois-suomalaisessa yhteisössä 1680-luvulta 1990-luvulle*. Kansatieteellinen Arkisto 52. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- MERLEAU-PONTY, MAURICE 1962: *Phenomenology of Perception*. Käänt. Colin Smith. London: Routledge & Kegan.
- MUISTITIETOTUTKIMUS. *Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Fingerroos, Outi, Heimo, Anne, Peltonen, Ulla-Maija. Helsinki: SKS.
- MUSTONEN, TERO 2009: *Karhun väen ajast-aikojen avartuva avara. Tutkimus kolmen euraasialaisen luontaistalousoyhteisön paikallisesta tiedosta pohjoisen ilmastonmuutoksen kehyksessä*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 92. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- NORA, PIERRE 1989: Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. (trans. Marc Roudebush.) – *Representations*. Spring 1989, 26: 7–25.
- PAIKKA, ELETTY, KUVITELTU, KERROTTU. Toim. Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen ja Ulla Piela. Helsinki: SKS.
- PERTTULA, JUHA 2005: Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. – Juha Perttula ja Timo Latomaa (toim.), *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- POLKUJA ETNOLOGIAN MENETELMIIN. Toim. Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Pia, Ruotsala, Helena. Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos ry.
- RUOTSALA, HELENA: *Muuttuvat palkiset. Elo, työ ja ympäristö Kittilän Kyrön paliskun-*

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: "Sanopa minulle, onko meidän hyvä olla täällä?"

- nassa ja Kuolan Luujärven poronhoitokollektiiveissa vuosina 1930–1995*. Kansatieteellinen Arkisto 49. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- SAASTAMOINEN, MIKKO 2003: *Tunnustaminen, refleksiivisyys ja representaatiot haastattelututkimuksessa* [online]. < <http://www.uku.fi/~msaastam/tunnustaminen.pdf> > [10.10.2009]
- SEPÄNMAA, YRJÖ 1997: Ekologinen estetiikka ja humanismi. – Jarmo Heinonen ja Osmo Kuusi (toim.), *Ekologinen humanismi*. Helsinki: Otava.
- SEPÄNMAA, YRJÖ 1998: Moniaistisuus ja kaupunki. – Liisa Knuuti (toim.), *Aistien kaupunki*. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja C 47. Helsinki: Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus.
- SEPÄNMAA, YRJÖ 2006: Sydämen maisema. – *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Toim. Seppo Knuutila, Pekka Laaksonen ja Ulla Piela. Helsinki: SKS.
- SNELLMAN, HANNA 2003: Kansa tietää! – Laaksonen, Pekka, Knuutila, Seppo, Piela, Ulla (toim.), *Tutkijat kentällä*. Kalevalaseuran vuosikirja 82. Helsinki: SKS.
- SOJA, EDWARD W. 1996: *Thirdspace. Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Oxford & Cambridge (Mass.): Blackwell.
- SPELLER, GERDA 2000: A Community in Transition: a longitudinal study of place attachment and identity process in the context of an enforced relocation [online]. < <http://epubs.surrey.ac.uk/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=theses> [25.1.2010]
- STAMMLER, FLORIAN 2009: University of Lapland, Arctic Centre. *Assessing senses of place, mobility and viability in industrial northern communities (BOREAS – MOVE INNCOME)*. Funded by Finnish Academy, under the auspices of the ESF EUROCORES
- Programme BOREAS . MOVE is an endorsed International Polar Year (IPY) project (No. 436) [online]. < <http://www.arcticcentre.org/?deptid=23618> [25.1.2010]
- STENROS, ANNE 1995: The Phenomenology of Place – Three Readings of Genius Loci. – Pauli Tapani Karjalainen & Pauline von Bonsdorff (eds.), *Place and Embodiment*. XIII International Congress of Aesthetics August 1–5 1995. Proceedings I. Helsinki: University of Helsinki. Lahti Research and Training Centre.
- TALVIVAARA OY [online]. < <http://www.talvivaara.com/etusivu> > [15.2.2010]
- TIMONEN, SENNI 2004: *Minä, tila, tunne. Näkökulmia kalevalamittaiseen kansanrytmiin*. Helsinki: SKS.
- TUAN, YI-FU 2003: *Space and Place. The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- TUAN, YI-FU 2006: Paikan taju: aika, paikka ja minuus. – Seppo Knuutila, Pekka Laaksonen ja Ulla Piela (toim.), *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Helsinki: SKS.
- TUNTURI, JANNE & SYRJÄMÄÄ, TAINA 2002: Johdanto. – Taina Syrjämaa ja Janne Tunturi (toim.), *Eletty ja muistettu tila*. Helsinki: SKS.
- TUTKIJAT KENTÄLLÄ. Toim. Laaksonen, Pekka, Knuutila, Seppo, Piela, Ulla. Kalevalaseuran vuosikirja 82. Helsinki: SKS.

Anneli Meriläinen-Hyvärinen: "Sanopa minulle, onko mejän hyvä olla täällä?"

UOTINEN, JOHANNA 2008: Autoetnografia, digi-tv ja kone, joka sanoo ping! –
Naistutkimus 4/2008.

YMPÄRISTÖ TÄYNNÄ TARINOITA. Kirjoituksia ympäristön kuvien ja kertomusten
kysymyksistä. Toim. Haapala, Arto, Kaukio, Virpi. Unipress, cop.

**Filosofian tohtori Anneli Meriläinen-Hyvärinen on kulttuuriantropologian
lehtori Oulun yliopistossa.**